

به نام خدا

مرکز اطلاعات مدرک علمی ایران
تهران در آرا

صلاحیت عام قانون گذاری در حقوق ایران و فرانسه

۱۳۸۲ / ۱۱ / ۳۰

به وسیله ی:

غلامحسین دارابی

پایان نامه:

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی
از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی:

حقوق عمومی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: بسیار خوب

دکتر محمد امامی تلامی دانشیار دانشکده حقوق - استاد راهنما (رئیس کمیته)

دکتر محمد هادی صادقی دانشیار دانشکده حقوق - استاد مشاور

دکتر بهرام اخوان کاظمی استادیار دانشکده حقوق - استاد مشاور

مهرماه ۱۳۸۱

۱۳۴۴۳

تقدیم به

فروغ جنبش دستورخواهی و قانون‌طلبی که هنوز به آرمان
تحدید قدرت نائل نگردیده و همچنان در مصاف با تند باد
قدرت مطلقه در دل پویندگان، پرتو امید را فروزان نگاه
می‌دارد.

۴۵۹۴۳

سپاسگزاری

بدینوسیله از اساتید محترم دانشکده حقوق شیراز بخصوص جناب آقای دکتر محمد امامی و جناب آقای محمدرضا شریف و جناب دکتر کوروش کاویانی استاد حقوق اساسی و استاد حقوق تجارت دانشکده حقوق دانشگاه علامه طباطبایی که جسارت بیان صریح و معقول اندیشه را از ایشان آموختم و جناب دکتر عباس کشاورز که روش صحیح انجام پژوهش را به من آموختند کمال سپاسگزاری را دارم.

همچنین از پدر و مادرم که همواره مشوق من در راه تحصیل بوده و از خواهرم که با حقوق معلمی خویش فرصت ادامه تحصیل را در مقطع کارشناسی ارشد به من ارزانی داشت سپاسگزاری نموده و امید دارم همواره حق شناس محبت‌های آنان باشم. در طی انجام این پژوهش از کمک‌های دوست خردمندم جناب آقای حسن وکیلان و خانم مهناز کردنائیج که علاوه بر تشویق، در تهیه آمار مصوبات و شوراها عالی اجرایی و اداری مساعدت نموده‌اند، برخوردار شده‌ام که قدردان زحماتشان می‌باشم.

در خاتمه از صبر و حوصله و تشویق همسرم خانم لیلاکرد نائیج که بی‌مساعدت وی این پژوهش به سرانجام نمی‌رسید کمال سپاسگزاری و امتنان را دارم.

چکیده

صلاحیت عام قانون‌گذاری در حقوق ایران و فرانسه

به وسیله:

غلامحسین دارابی

این پژوهش در پی آنست نظام از هم گسیخته حقوقی معاصر در ایران، بخصوص تعدد مراجع مختلف تقنینی که همچون مجمع الجزایر ناپیوسته، نظام تقنینی معاصر ایران را شکل داده است، تعلیل و ریشه‌یابی کند. مساله اصلی که منجر به کوشش فوق می‌گردد از آنجا نشأت می‌گیرد که نظام حقوقی ایران در دوران دولت نو یا مدرنیسم مطلقه پهلوی و پس از ورود جنبش دست‌ورخواهی (قانون اساسی)، به نظام حقوقی حقوق نوشته (رومی - ژرمنی) ملحق گردید.

آنچه که از دکتترین حقوقی مستفاد می‌شود اینست که نظام حقوقی رومی - ژرمنی و نظریه تفکیک قوا لازم و ملزوم یکدیگرند، و پذیرش نظام مذکور، در نهایت به پذیرش اصول تفکیک قوا منجر خواهد گردید. همچنین در نظام رومی - ژرمنی منابع حقوق به ترتیب اهمیت :

(۱) قانون (۲) عرف و عادت (۳) رویه قضایی (۴) عقاید علمای حقوق (۵) اصول کلی حقوقی طبقه‌بندی و مرتب می‌شوند و تدوین و تهیه منبع اول که درصدر منابع قرار گرفته، طبق نظریه تفکیک قوا در حیطه وظایف و اختیارات پارلمان، یکی از قوای سه‌گانه تفکیک شده، قرار

می‌گیرد و پارلمان از آنرو که تجلی حاکمیت و اراده ملی است صلاحیت وضع قواعد عام و همه شمول و مطابق با مصلحت ملت را به خود اختصاص می‌دهد و طبق این نظریه ورود قوای دیگر در محدوده تقنین تجاوز به حریم قوای دیگر و در نتیجه نقض اصول تفکیک قوا خواهد بود.

مساله پژوهش حاضر از آنجا نمایان می‌شود که نظام حقوقی معاصر ایران، که در نظام حقوقی رومی - ژرمنی جای می‌گیرد، و در اصول قانون اساسی خود، تفکیک قوا و ملزومات آنرا می‌پذیرد چگونه وجود مراجع متعدد و متنوع قانونگذاری را برخلاف نظریه تفکیک قوا بر می‌تابد. مراجعی که همچون مجمع الجزایر پراکنده و بعضاً خودمختار در کنار پارلمان قانون‌گذار در امر تقنین دخالت کرده و وضع الزام می‌نمایند.

در تعلیل پارادوکس حاصله در نظام تقنینی، «صلاحیت عام تقنینی پارلمان» بعنوان موضوع پژوهش انتخاب گردیده و فرض می‌شود موضوع مذکور از سه جزء یا سه رکن اساسی تشکیل گردیده که به عبارت «صلاحیت عام تقنینی پارلمان» معنا می‌بخشد این ارکان عبارتند از:

۱- قانون و مفهوم آن در منظومه تفکیک قوا

۲- پارلمان و کار ویژه قانون‌گذاری آن

۳- نظریه تفکیک قوا که طبق آن پارلمان بعنوان یکی از قوای منفک شده به کار وضع قانون اشتغال خواهد داشت.

دقت و تامل در مفاهیم ارگان سه گانه فوق در پژوهش حاضر به تردید در معانی غالب آنها منجر و سه فرضیه اثبات گردیده است.

فرضیه اول: «قانون، قاعده حقوقی نیست»

فرضیه دوم: «اعطای صلاحیت عام تقنینی به پارلمان در تعارض با صلاحیت نظارتی پارلمان می‌باشد»

فرضیه سوم: «منظومه تفکیک قوا به خاطر تناقضات درونی و بیرونی نمی‌تواند بعنوان نظریه علمی مورد قبول واقع شود»

نهایتاً نتیجه‌ای که از اثبات فرضیه‌های پیش گفته، حاصل گردیده تردید در صلاحیت عام قانون‌گذاری پارلمان می‌باشد.

به زبان دیگر در این پژوهش، نظریه تفکیک قوا و نتیجه ذاتی آن یعنی اختصاص صلاحیت عام قانونگذاری به پارلمان مورد تردید قرار گرفته و مردود شمرده شده است.

فهرست کلی مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول کلیات
۱۰	بخش اول
۲۰	بخش دوم - تعریف مفاهیم
۲۶	فصل دوم - رد مبانی تئوریک صلاحیت عام تقنینی مجلس
۲۷	بخش یکم - قانون
۵۲	بخش دوم - فلسفه وجودی پارلمان
۶۸	بخش سوم - منظومه تفکیک قوا
۹۳	فصل سوم - روشهای وضع قاعده در دو نظام حقوقی ایران و فرانسه
۹۴	بخش اول - تفویض اختیار
۱۰۵	بخش دوم - مطالعه تطبیقی
۱۱۲	بخش سوم - تطبیق روشهای وضع قاعده در دو نظام حقوقی
۱۵۷	پیشنهادات
۱۵۹	ضمائم
۱۶۶	فهرست منابع

فهرست تفصیلی مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول کلیات
۲	مقدمه
۱۰	بخش اول
۱۰	الف) طرح مساله
۱۴	ب) اهداف پژوهش
۱۶	ج) طرح فرضیه
۱۶	د) سابقه علمی
۱۸	ه) نقائص عمده پژوهش
۱۸	و) روش تحقیق
۱۹	ز) ساماندهی پژوهش
۲۰	بخش دوم - تعریف مفاهیم
۲۰	الف) پارلمان
۲۰	ب) اصل اقتدار
۲۱	ج) مفهوم قانونی بودن
۲۱	د) مفهوم مسئولیت
۲۳	ه) مفهوم پارلمان
۲۶	فصل دوم - رد مبانی تئوریک صلاحیت عام تقنینی مجلس

عنوان	صفحه
بخش یکم - قانون	۲۷
مبحث اول	۲۷
الف) ضرورت بازشناسی واژه‌ها	۲۷
ب) قانون از دید منتسکیو	۲۹
ج) قانون الهی	۲۹
د) قانون طبیعی	۳۰
ه) قانون در دکترین حقوقی	۳۲
و) تصمیم	۳۵
ز) تصمیم‌گیری سیاسی	۳۶
ح) ویژگی‌های تصمیم سیاسی	۳۷
ط) تصمیم‌گیری قانونی یا «تصمیم‌قانونی»	۳۸
مبحث دوم	۴۱
الف) علت فاعلی یا ملاک صلاحیت در تقنین	۴۱
ب) علت صوری یا ملاک تشریفات در تقنین	۴۴
ج) علت مادی یا ملاک ماهوی در تقنین	۴۵
د) آزمون فرضیه	۴۷
د-۱) تناقض اول	۴۸
د-۲) تناقض دوم	۴۹
د-۳) تناقض سوم	۴۹
بخش دوم - فلسفه وجودی پارلمان	۵۲
تاریخچه قانون‌گذاری	۵۲
۱- رویکرد خردگرایی صنع‌گرا	۵۳

عنوان

صفحه

۵۳	۲- رویکرد خردگرایی تحولی
۵۴	اختلاف دیدگاه دو رویکرد خردگرایی صنع‌گرا و تحولی در مقولات قانون و نظم
۵۶	پیدایش پارلمان
۵۶	سنت کلاسیک و قرون وسطایی
۵۶	رم باستان
۵۸	سیر تاریخی پارلمان در انگلستان
۶۱	ورود پارلمان به ایران
۶۱	فلسفه وجودی مجلس شورای از دید نائینی
۶۲	پارلمانهای امروزی (معاصر)
۶۸	بخش سوم - منظومه تفکیک قوا
۷۰	نظریه تفکیک قوا
۷۱	جان لاک و نظریه تفکیک (۱۶۳۲-۱۷۰۴)
۷۳	منتسکیو و نظریه تفکیک قوا (۱۶۸۹-۱۷۵۵)
۷۴	اول - غایت مطلوب منتسکیو از حکومت
۷۵	دوم - بررسی تشخیص منتسکیو از شناخت قوای موجود
۷۷	سوم بررسی صحت فرضیه وجود تفکیک قوا در انگلستان معاصر منتسکیو
۷۷	۱- قانون اساسی
۷۸	۲- تفکیک قوا
۸۰	روسو و تفکیک قوا
۸۲	فرض وحدت حاکمیت
۸۳	فرض تكثر حاکمیت
۸۴	تناقضات بیرونی تفکیک قوا

عنوان	صفحه
نتیجه	۹۱
فصل سوم - روشهای وضع قاعده در دو نظام حقوقی ایران و فرانسه	۹۳
بخش اول	۹۴
تفویض اختیار	۹۴
الف) تفکیک قوا و ناکارایی انحصار تقنین به قوه مقننه	۹۶
ب) علل واقعی انتقال اختیارات تقنینی به مجریه	۹۷
ج) توجیحات نظری تفویض اختیار تقنینی	۹۹
د) پذیرش تفویض اختیار تقنینی در حقوق ایران همراه با قرائتی خاص از تفکیک قوا	۱۰۲
۱- جلوگیری از اتلاف وقت مقننه	۱۰۱
۲- فنی بودن پاره‌ای از امور	۱۰۱
۳- لزوم قابل انعطاف بودن بعضی از مقررات	۱۰۱
۴- دوران فترت	۱۰۱
۵- کثرت آیین‌نامه‌ها	۱۰۲
۶- ضرورت اجرای آزمایشی قوانین	۱۰۲
بخش دوم - مطالعه تطبیقی	۱۰۵
تاریخچه و فلسفه مطالعه تطبیقی	۱۰۵
ثمرات مطالعه تطبیقی در حقوق اساسی	۱۰۶
ملاک انتخاب کشورها در مقایسه تحقیقی	۱۰۷
روش برگزیده تطبیق در این تحقیق	۱۰۸
بخش سوم - تطبیق روشهای وضع قاعده در دو نظام حقوقی	۱۱۲
مبحث اول	۱۱۲
قانون اساسی	۱۱۲

۱۱۲	الف) تعریف براساس صلاحیت مرجع
۱۱۳	ب) تعریف براساس تشریفات
۱۱۳	ج) تعریف براساس محتوای
۱۱۴	د) تفاوت عمل تاسیسی از عمل تقنینی
۱۱۴	ه) تطبیق دو نظام
۱۱۴	۱- ایران
۱۱۵	۲- فرانسه
۱۱۷	مبحث دوم
۱۱۷	همه پرسی
۱۱۸	الف) تطبیق دو نظام
۱۱۸	الف - ۱) ایران
۱۱۹	الف - ۲) فرانسه
۱۲۰	مبحث سوم
۱۲۰	قوانین اضطراری
۱۲۲	الف) تطبیق دو نظام
۱۲۲	الف - ۱) ایران
۱۲۲	شرایط وضع قانون براساس ضرورت
۱۲۳	الف - ۲) فرانسه
۱۲۴	مبحث چهارم
۱۲۴	قوانین عادی (مصوب پارلمان)
۱۲۵	الف) تطبیق دو نظام
۱۲۵	الف - ۱) ایران

صفحه	عنوان
۱۲۸	الف - ۲) فرانسه.....
۱۳۲	مبحث پنجم
۱۳۲	مراجع اصل ۱۰۸ قانون اساسی.....
۱۳۳	تطبیق دو نظام.....
۱۳۴	مبحث ششم
۱۳۴	تفویض اختیار تقنینی به دولت و کمیسیونهای مجلس.....
۱۳۴	الف) تصویب اساسنامه تاسیس سازمانها، شرکتهای و مؤسسات وابسته به دولت.....
۱۳۷	ب) تطبیق دو نظام.....
۱۳۷	ب - ۱) فرانسه.....
۱۳۸	ب - ۲) ایران.....
۱۴۰	مبحث هفتم
۱۴۰	تصویبنامه و آییننامههای موضوع اصل ۱۳۸.....
۱۴۲	الف) تطبیق دو نظام.....
۱۴۲	الف - ۱) ایران.....
۱۴۳	الف - ۱ - ۱) آییننامههای اجرایی.....
۱۴۴	الف - ۲) فرانسه.....
۱۴۶	مبحث هشتم
۱۴۶	کمیسیونهای اصل یکصد و سی هشتم.....
۱۴۸	نتیجه گیری.....
۱۵۷	پیشنهادات.....
۱۵۷	۱- راهکار اساسی اول.....
۱۵۷	۲- راهکار اساسی دوم.....

صفحه	عنوان
۱۵۸	۳- راهکار اساسی سوم.....
۱۵۹	ضمائم.....
۱۶۶	فهرست منابع.....

فصل اول

کلیات

مقدمه:

قانون اساسی ایران به عنوان منشور بین مردم و حاکمیت، حدود وظایف و تکالیف و حقوق مردم در رابطه با حاکمیت و حاکمیت با مردم را در فصول معدودی مشخص و مقرر نموده است. فصل پنجم (اصول ۵۶ تا ۶۱) به حق حاکمیت ملت و قوای ناشی از آن اختصاص دارد. در این فصل اصل پنجاه و شش^(۱)، حق حاکمیت ملت بر سرنوشت اجتماعی خویش را بصراحت پذیرفته و اعمال این حق خداداد را از طریق اصول بعدی میسر دانسته است.

اصل ۵۷^(۲) با پذیرش قرائت خاصی از تفکیک قوا که می‌توان آنرا استقلال وظایف قوا نامید قوای حاکم را مقننه، مجریه و قضاییه برشمرده که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت است طبق اصول قانون اساسی اعمال خواهند گشت. اصل پنجاه و هشتم^(۳) با پذیرش نظام نماینده سالار اعمال قوه مقننه را به مجلس شورای اسلامی واگذار نموده است. همچنین اصل پنجاه و نهم^(۴) نیز در مسایل بسیار مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی اصل رجوع به آراء مستقیم و همه پرسی را که مختص نظام دموکراسی مستقیم است، بعنوان طریق ثانوی اعمال قوه مقننه (حق حاکمیت ملت بر سرنوشت خویش) قرار داده است.

اصل شصت^(۵) اعمال قوای مجریه را جز در امور رهبری به رئیس جمهور و وزراء اختصاص

۱- اصل پنجاه و ششم: حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خدا است و هم او انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است هیچکس نمی‌تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروه خاص قرار دهد و ملت این حق خداداد را از طریق که در اصول بعدی می‌آید اعمال می‌کند.

۲- اصل پنجاه و هفتم: قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.

۳- اصل پنجاه و هشتم: اعمال قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی است که از نمایندگان منتخب مردم تشکیل می‌شود و مصوبات آن پس از طی مراحلی که در اصول بعدی می‌آید برای اجرا به قوه مجریه و قضائیه ابلاغ می‌گردد.

۴- اصل پنجاه و نهم: در مسایل بسیار مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ممکن است اعمال قوه مقننه از راه همه پرسی و مراجعه مستقیم به آراء مردم صورت گیرد. درخواست مراجعه به آراء عمومی باید به تصویب دو سوم مجموع نمایندگان مجلس برسد.

۵- اصل شصت: اعمال قوه مجریه جز در اموری که در این قانون مستقیماً برعهده رهبری گذارده شده، از طریق رئیس جمهور و وزراء است.